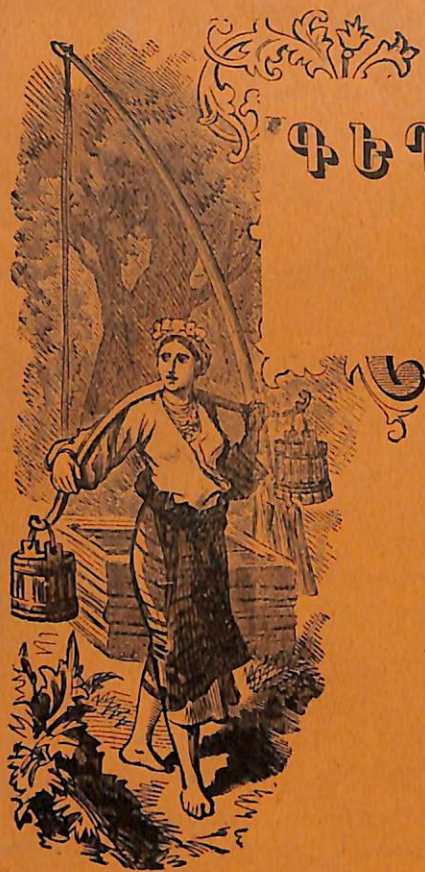

551.71
L-50

✓ 10-38

ԳԵՂԱՓՆՋԻԿ

ՄԵՂԱՆՉԵԼ ԵՄ

Աղբիւրի 1909 թ. № 3-ի յաւելւած

ԱՍՏՈՒԱԾԱՏՈՒՐ ԲԷԿ - ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ

Լոյս տեսած աշխատութիւնները.

1. Ուխտ. (Ա. Բէլլու-Բէկեան) Փարիզ, 1901 թ. սպառւած:
2. Հայրենասիրութիւնը իբրեւ յանցագործութիւն (ա. Բէլլու-Բէկեան) Փարիզ, 1903 թ. սպառւած
3. Մկա վախ չունիմ (Գիւլիստանցի). Թիֆլիս, 1905 թ. գինն է 15 Կ.

Հեղինակի անտիպ աշխատութիւնները.

4. Երես մը իմ յիշատակարանէ:
5. Բարի ճանապարհ...
6. Արդար դատաստան:
7. Հայկական շարժում:
8. Եղբոր տեղ (տիկ. Ե. Պօլիսկովսկայա-Միխայլովայի):
9. Չարեաց արմատը (նոյն գրագիտուհու):
10. Այր Աստուծոյ Միշան (նոյնի):

Հեղինակի հասցէն. Закапалы. Аствадатур Бек-Овсепян, կամ Zakataly, Russie-Caucase. Asivatzatour Bék-Hovsepian.

№ 68

Հրատարակութիւն Աղբիւր-Տարազի

№ 68

30 MAY 2011

891.71
L-90
Այ

ԿԼԵԴԻԿ ԼՈՒԿԱՅԵՒԻԶ

ՄԵՂԱՆՁԵԼ ԵՄ

(Պատմածք կեանքից)

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ԱՍՏ. ԲԷԿ-ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԹԻՖԼԻՍ

Տպարան „Պրոգրէս“ Ընկ., Վէլեամիս, № 7.

1909

W a n h r l n

ՄԵՂԱՆՁԵԼ ԵՄ

(Պատմածք կեանքից)

Ուլիանա տատը երկար փնտրում էր իր ծերունուն և վերջապէս գտաւ... այսպէս ա- սած՝ բռնեց նրան ուղղակի յանցանքի վայրում. նա նըս- տած էր Շիլ-Իգնաշկայի հետ միասին բաղնիքի ետեւը՝ փոք- րիկ գետակի ափին: Ե՛ւ ծե- րունին, և՛ երեխան կռացրած իրանց գլուխները մի հին, աղ- տոտած լրագրի վրայ,՝ ոչինչ չէին նշմարում իրանց շուրջը: Տղան տառերի անուններն էր տալիս, ծերունեն նրա ետեւից կրկնում էր: «Մ-ե-ն-ը...մ-ե-

ն-ը...»—ջանքով երկարացնում էր ծերունին:

—Ոչ թէ «մենք», պապի... այլ «մ...մ...մ»—ա- սում էր լրջօրէն երեխան:—Ահա և այս «մ»... Իսկ եթէ «ենք» էլ աւելացնենք, այն ժամտնակ կըլինի «մենք»: Հասկացար:

«Մենք, մենք»,—կրկնում էր ծերունին և սրբում թեքով իր ճակատից հոսող քրտինքը:

Ուլիանա տատը մօտեցաւ կամացուկ, դադտագողի... Ծերունին և երեխան ափսոսաբան էին զբաղւած գործով, որ մինչև անգամ չընկատեցին նրան:

Ուլիանան սաստիկ բարկացաւ: Նա ափսոսաբան էր, որ մինչև անգամ հարեաններն էլ լսեցին:

—Այդպէս էլ գիտէի... Հը՛, այդպէս էլ գիտէի... Ինչպէս առաջ տխմար էր, ափսոսաբան էլ տխմար մնաց այս աշխարհը: Ես սրան եմ փնտրում, ես սրան եմ կանչում... Իսկ սա, տես, էլի լրագիր է կարդում...

Հէնց առաջին անգամ ձայները լսելուն պէս շիւտով տեղից վեր թռաւ ու ծլկեց:

—Ու-ու-ու դու, անխիղճ մարդ: Ո՛չ կնոջդ ևս խղճում, ո՛չ թոռնիկներիդ: Երանի աչքերս քեզ չբռնանեն: Երանի գերեզմանումը պառկած լինէի... Մարդ ամաչում է ուրիշներին, Աստուծոյ աշխարհին նայելիս,—պոռում էր Ուլիանան՝ կրքից խելքը կորցրած:

Ծերունու խելացի, բարեհոգի աչքերը նայում էին վախեցած ու շփոթւած: Ծերմակ մազերը բիզ-բիզ էին կանգնել գլխարկի տակից. նա սրբում էր երեսի քրքրտինքը: Ծերունին վեր կացաւ. փոշոտած հագուստին կպել էին խոտեր ու դարման:

Պառաւր աւելի ևս բարկացած մի գլուխ պոռում էր:

Ծերունին ծածանելով լրագիրը, աշխատում էր համոզել պառաւին:

—Դէ, պառաւ... Լսիր, ինչ եմ ասում քեզ... դէ, պառաւ... Ի՞նչ է որ... Լսիր:

—Ես ոչինչ լսել չեմ կամենում: Ես ոչինչ իմանալ չեմ կամենում,—պոռում էր պառաւը...—Ի՞նչ գործ ունիս, որ այրբենարանի ետեւից ես ընկել: Ծերուն-

թեանդ ասորիներին խայտառակում ես... Մի ուրիշ խելացի մարդ քո տեղ սովորեալ ժողովելու կըգնար և՛ ձուկ կըբռնէր, և՛ ցանկապատը կըշտկէր... Զուր պէտք է կրել, փայտ բերել...

—Հէնց այդ է, որ ասում եմ... Մի լսիր ինձ...—խնդրում էր ծերունին:

—Ո՛չինչ լսել չեմ կամենում... Մեր կարտօֆիլը դեռ չի փորւած... Կովի փարախը քանդել է... Իսկ այդ բոլորը սրա համար ոչինչ... Սա մտքումը դրել է կարգաւ սովորել, ժողովուրդը վրան խնդացնել: Մինչև անգամ մանուկներն էլ են վրան ծիծաղում: Ամօթ քեզ: Միթէ ծերերը կընստեն այրբենարանները ձեռքներին: Ա՛խր չէ՞ որ ծերունին չի կարող սովորել: Դու չես էլ կարող հասկանալ լրագիրը... Եւ յիշողութիւն էլ չունես:

—Ո՛չ, կարող եմ հասկանալ... Եւ յիշողութիւն էլ ունեմ: Իգնացան մինչև անգամ զարմանում է... բողոքեց ծերունին:

—Դա միայն ծաղր է,—պատասխանեց պառաւը:—Մարդիկ դարդ ունեն, պատերազմ է, իսկ սրա համար բոլորը ոչինչ...

—Հէնց այդ է, որ ես պատերազմի մասին եմ ուզում իմանալ: Իմ սիրտը չի համբերում, կամենում է ամեն բան իմանալ Անգլիա-ճապոնի մասին...: Ես էլ եմ տանջւում, չէ՞... Զգում եմ այդ, բաց ո՞վ կըկարդայ,—մի անգամից ասաց ծերունին:

Պառաւի սիրտը ահ ընկաւ:

—Դու կարծում ես, թէ հեշտ է քո կշտամբանքը լսել... Բայց սիրտս չի համբերում, ամեն բան ուզում է իմանալ... Ինքդ մտածիր, որքան ափսոսեղ ցաւեր կան... Եւ ափսոսեղ նորանոր բաներ են կատարւում... Իսկ մենք այստեղ խաւարի մէջ ենք: Ահա լրագիրներն են,

որ ճշմարիտն են գրում Անդրէյի ու Դիմիտրիի մասին... Ցանկանում եմ կարդալ իմանալ:

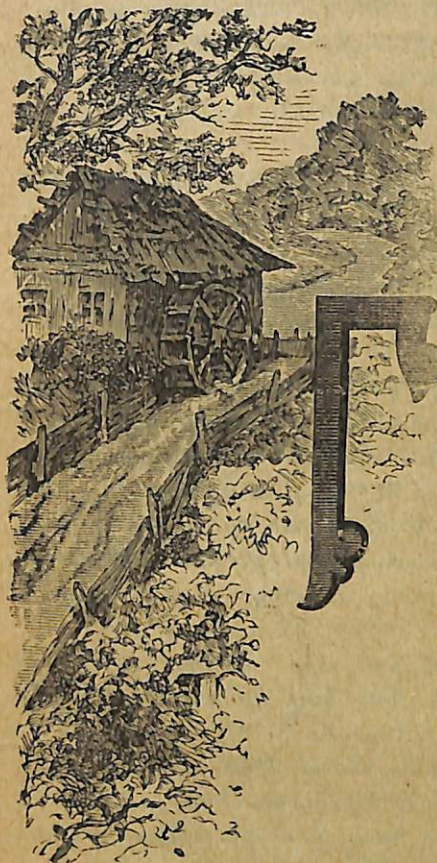
Պառաւր կրկին կատաղեց և պոռաց՝ ինքն իրան կորցրած.

—Լրագիրները, լրագիրները... Ինչի՞ն են պէտք լրագիրները, երբ տանը գործը մնում է: Հրէն փայտ չունենք: Մանկիկները քաղցած են: Նրանք են ահա քո լրագիրները:

Ուլիանա աատը խլեց ծերունու ձեռքից լրագիրը և կտոր-կտոր արեց:

—Ահա քեզ կնիկ,—ասաց ծերունին, երեւեց գըլուխը, թափ տւեց մատը և ուղղեց քայլերը դէպի խրճիթը: Ետևից գնում էր պառաւր և բարձրաձայն անէծք թափում:

—Անգործ քեօփակ: Նրա համար բոլորը ոչինչ... Մեր խրճիթն է փլել, ամբողջ փարախը ծածկւած է, այն ինչ նա ծերութեան հասակում մտածում է կարդալ սովորել: Ամօթ քեզ: Ամբողջ գիւղը վրան խընդում է...

հազանի նահանգում Զ. գիւղը թաղւած է կուսական անտառների ու ճահիճների մէջ: Գիւղը աղքատ էր. ընդամենը 20 տուն ապաստան էին գըլտել փոքրիկ գետակի ափին, որ ամառը բոլորովին ցամաքում է, և գետանցքով ման են գալիս հաւերը:

Գիւղից 30 վերստ հեռաւորութեան վրայ գտնւում էր փոքրիկ գաւառական քաղաքը, իսկ նրա ետևը հինգ վերստի վրայ՝ երկաթուղու կայարանը:

Գիւղացիք, չընայած գաւառական քաղաքին ու կայարանին, աղքատութեան մէջ տառապում էին: Հողը շատ վատ էր: Գործ գտնել շատ դժւար էր, որով-

հետև շատ քիչ տարածութեամբ ազարակներ կային:

Կիրակի օրերը գիւղացիք տանում էին իրանց խղճուկ արտադրութիւնը գաւառական քաղաքի շուկան: Աշնանը տանում էին այնտեղ սունկ, մոշ ու լոռամիրգ:

Այն տարին, որի մասին է խօսքս, առանձին ծանրը տարի էր: Պատերազմ կար, և գիւղերից շատ ժողովուրդ էր գնացել պատերազմ: Տարել էին մինչև անգամ միակ աշխատաւորներին, և ցաւը շատ մեծ էր: Ճիշդ ու ազադակը, լացն ու միսկտանքը տիրում էին բոլոր գիւղերում:

Գիւղում առաւել դժւար էին ապրում ծերունի Անտիպոֆները,—Գաւրիլն ու Ուլիանան: Նրանց թէ որդուն և թէ փեսային տարել էին պատերազմ, և նրանք մնացել էին ցաւի մէջ հինգ մանկիկների ու հարսի հետ: Նրանց փեսան այրիացած էր:

Ուլիանա տատը պատրաստ էր, ըստ երևոյթին, մի կուշտ լալ: Բայց յետոյ մտածեց, զսպեց իրան և գործի կպաւ:

Նա մի նիհար, վտիտ, ժիր պառաւ էր: Գիւղում ասում էին, որ նա կուլ կըտայ միանգամից իւրայիններին:

Արդարև, Ուլիանա տատը միշտ հերսոտում էր և գոռում տնեցոց վրայ: Գիւղացոց հետ յաճախ նա կուռում էր: Այսպէս էր նրա բնաւորութիւնը: Ծերունի Գաւրիլը՝ նրա ամուսինը՝ խաղաղ մարդ էր, լռակեաց: Գիւղացիք ասում էին, որ նա վախենում է իր պառաւից, ինչպէս կրակից: Ամենքը գիտէին, որ երբ պառաւը սկսում էր նրա վրայ բղաւել, նա միայն ասում էր. «Ա՛յն եւ կնիկ», միշտ կամենում էր պատասխանել, սակայն պառաւը թոյլ չէր տալիս: Նա ձեռքը շարժում էր ու գնում, յուզւած ու տխուր:

Յամենայն դէպս, արդարութիւնը պիտի տալ Ուլիանային. նա տնարար և գործունեայ կին էր: Միայն նրա շնորհիւ տան մէջ չէր զգացւում չքաւորութիւն: Նա հնարը գտաւ մի կերպ, և կով պահեց, և երեխաներին կազդուրեց, գիտէր օգուտով վաճառել իր աշխատանքը, և քաղաքում նպաստ դուրս բերել տալ իրանց համար, սովորի հաւաքել և աղում դնել: Ամբողջ ընտանիքը նա էր պահում:

Հարսն ու թոռնիկները վախենում էին տատից՝ ինչպէս կրակից, և շատ սիրում էին պապին:

Գաւրիլը իր կնոջ կատարեալ հակապատկերն էր: Հեղաբարոյ, լռակեաց, անհամեմատ քաղցր՝ նա մի փոքր էլ խուլ էր:

Իր հինգ թոռնիկներին խելագարութեան չափ սիրում էր, գրկումն էր պահում նրանց, պատմում էր հեքիաթներ, որ գիտէր անթիւ: Նրանց անւանում էր որբիկներ այն ժամանակից ի վեր, երբ նրանց հայրերը գնացին պատերազմ:

Եւ ամբողջ գիւղի տղաները սիրում էին Գաւրիլին: Նա նրանց հետ դնում էր իր մեծ խնլքը, ինչպէս ասում էր նրա մասին Ուլիանա տատը: Արդարև, ծերունուն միշտ կարելի էր գտնել մի սրէկ տեղ մանուկներին հետ, կամ նրանց հետ սունկի էր գնում, կամ ձուկ բռնում, կամ կարթիկ սարքում, իսկ աւելի յաճախ բարձրանալով մի բլրի վրայ՝ երգեր էր երգում և հէքեաթներ պատմում: Եթէ պատահէր, որ հացահատիկ ծեծելու շինութեան, կամ բանջարանոցում ճիւղաւէտ կեռասի տակ, կամ հին բաղանիքում բռնում էր Ուլիանա տատը իր ծերունուն տղայոց հետ՝ սկսում էր պոռալ վրան.

— Էլի դու տղոց հետ ես ընկել խոշոր խնլքով...

կամ թէ ուրիշ գործ չունենա, քեօփակ դատարկատուն։
Մարդկանցից չես հլ ամաչում, պատկառում։

Երեխաները, լսելով ծանօթ ահեղ ձայնը, փախ-
չում էին դէս ու դէն՝ ինչպէս մկնիկներ. ամենքից ա-
րագ փախչում էին հարազատ թոռնիկները՝ Պարսկան
Վանկան, Դաշուտկան, Պրոնկան ու Կոլկան։ Սրանք
թագնում էին տատի աչքերից երկար ժամանակ։

— Կին է էլի, — ասում էր ծերունին և գլուխը թա-
փահարում։

— Զուր կրիր, անտառը փայտի գնահ, — խստու-
թեամբ հրամայում էր պառաւը, և ծերունին խոնար-
հութեամբ գնում էր կատարելու նրա հրամանները։

Գ.

Ծերունի Գաւրիլը մի
թոյլ կողմ ունէր, որ գի-
տէին ամենքը, և համագիւ-
ղացիք միշտ նրա վրայ ծիծա-
ղում էին։ Նա չէր
կարող սառնասըր-
տութեամբ տեսնել
գրքոյկ կամ լրա-
գիր... Հէնց որ մէ-
կի մօտ տեսնում էր
լրագիր կամ գիրք,
— Գաւրիլ պապին

արդէն տեղն ու տեղը թուլա-
նում էր և խնդրում.

— Կարդայիք... Ճշմարիտ...
Կարգահ, խնդրեմ, ինչ է այդ-
տեղ գրած... Նղիւր, բարեբար,
կարգահ։

Եթէ գիւղում ձեռք բերէին
տպած թերթի կտոր և ըս-
կէին կարդալ, Գաւրիլ պապին

ամենից առաջ կընկնէր։ Երբեմն նրա վրայ բար-
կանում էին. պոռում էին. «Դու ինչո՞ւ ես, ալեւոր, ա-
ռաջ ընկնում... Դու ինչ ու ես հրում սրան-նրան»։

— Շատ կըցանկանայի լսել։ Շատ հետաքրքիր էր,
ճշմարիտ... Մի զայրանաք, սիրելիք։ Ես չեմ հրում.

լոյս աշխարհում ամենքի համար էլ տեղ կը դառնար... Եւ ծերունին ձեռքերը դնելով ականջներին՝ ազահու-թեամբ լսում էր ընթերցումը:

Նա սիրում էր նոյնպէս դատողութիւն տալ ամեն բանի մասին, և այնպէս տեղին, բնորոշ էին նկատողութիւնները, նրա խօսակցութիւնը, համեմատ առակներով ու գլարճախօսութիւններով:

Եւ շատախօս էր Գաւրիլ պապին:— «Դու նրան հացով մի կերակրիր, այլ կարգն կամ խօսքը նրա հետ» —ասում էին համագիւղացիք:

Այդ մոլութիւնը դէպի ընթերցանութիւնը կամ գիրքը առաւել ևս բռնկւեց նրա մէջ, երբ սկսեց պատերազմը: Այնտեղ, ինչպէս հեռու տեղ, կատարւում էր զարհուրելի գործ. տեղի էին ունենում ճակատամարտներ, թափւում էր արիւնակիցների արիւնը: Որպէսզի լրագրից տեղեկութիւններ առնի՝ ծերունին մինչև անգամ գնում էր ուրիշ գիւղեր՝ հինգ, վեց վերստ հեռավորութեան վրայ գտնուող: Եւ որտեղ որ կարդում էին, դուրս էր պրծնում առաջ և իբրև մեղաւոր ասում.

—Ներեցէք, սիրելի, մի քիչ խուլ եմ... Գնեցէ Անդրիւշայի ու Միտայի մասին եմ լսում.

Պատերազմի հետ միասին պտտում էին նոյնպէս յուզիչ զրոյցներ, ասէ-կօսէներ, աւելի հետաքրքրական: Պօսեցին ինչ-որ գործադուլի մասին, յուզումների, ներքին թշնամու, բանւորների մասին: Ծերունի Գաւրիլի խելքը գլխին չէր, նա այս ու այն կողմն էր ընկնում՝ որպէս պակասամիտ, փնտրում, հարց ու փորձ անում, ինչ ինչ կասէ, ով նրան մի նոր բան կը կարդայ:

Ուլիանա տատի, ասում էին, իբր թէ կոկորդը ցաւում է, այնքան է նա բղաւել իր ծերունու վրայ:

—Եւ ինչ տխմարն է սա: Բացի զբքից՝ ոչինչ չի ուզում իմանալ, Տէր Աստուած: Անուղղելի ծերունի է:

Եւ ինչ զարձեալ կորաւ... Երեւի, էլի մի ինչ տեղ կարդում են... —Պառաւր արդարեւ միշտ գտնում էր ծերունուն ընթերցողների մօտ:

Բայց երբ Զատուկովիէ գիւղը եկաւ մի բանւոր Իգնատիյ անունով, Գաւրիլ պապին նրանից չէր հեռանում և կաշում էր նրանից առաւօտից մինչև գիշեր:

—Ո՛հ, մի պատմիր դու ինձ, աղանետակո իմ, ի՞նչ է կատարւում այնտեղ: Ե՞րբ կը վերջանայ պատերազմը: Ի՞նչ կըլինի: Հող կը տան մեղ...

Գիւղում կեանքը ուրիշ տեսակ էր ընթանում այժմ. փոխանակ գիւղական երեկոյթներ սարքելու, խաղալու, խմբական երգեր երգելու, —երիտասարդներն ու աղջկերքը հաւաքւում էին միասին, ասում, խօսում, դատում ու վիճում ինչ-որ նոր բաների մասին՝ չըլլաւ ու անհասկանալի:

Ամենից շատ ասում, խօսում, դատում ու պոռում էր Իգնատին: Նա ամեն բան զիտէր, ամեն բան կարող էր բացատրել: Նա մինչև անգամ որտեղից որ է ճարում էր լրագիրներ ու կարդում բոլոր նորութիւնները: Ծերունի Գաւրիլը միշտ զօռով մօտենում էր նրան և ազահութեամբ ականջ դնում՝ չըհեռացնելով նրանից իր աչքերը և երկիւղ կրելով կորցնել թէկուզ մի խօսք:

Մի անգամ Իգնատին կատակով ասաց ծերունի Գաւրիլին.

—Լաւ կըլինէր, որ դու ինքդ սովորէիր կարդալ... Թէ չէ՝ հանգստութիւն չունեմ քեզանից: Պուլ էլ ես դու, ուրիշներին էլ խանդարում ես... Ինչ որ սովորես՝ ոչոքի չես խնդրիլ... Կարգն քեզ համար օր ու գիշեր...

Եւ Իգնատին բարձրաձայն հրհռաց:

—Փոխանակ ծաղր ու ծանակի ծերունուս վրայ՝

վերցնէիր ու սովորեցնէիր,—ըջօրէն պատասխանեց Գաւրիլը:

—Շատ դեղեցիկ: Բանը որ այդտեղ հասաւ՝ կըսող-վորեցնենք,—կատակով ասաց Իգնատիոն:—Նստիր, պապի-ջան, և լսիր... Եթէ ասածս չըկատարես, այն ժամանակ սիսեռի վրայ կըջօքացնեմ:

Պատանիներն ու աղջկերքը, որոնք խնձիթումն էին, ուրախ-ուրախ ծիծաղեցին: Իսկ Իգնատիոն նստեց-նելով Գաւրիլին նստարանի վրայ՝ տեց նրա ձեռքը լրագիր և, ցոյց տալով տառերը, ասաց.

—Դէհ, սովորիր, սովորիր լաւ, ծերունի Գաւրիլ: Սա «ա» տառն է, սա «ը», սա «զ», սա «դ» սա «ե»...

Ի հարկ է, դա մի կատակ էր: Բայց և այնպէս այդ օրւանից, ինչպէս ասում էին գիւղացիք, Իգնատիոն կասես հմայեց Գաւրիլին: Ծերունին միշտ հետը տանում էր լրագիրը և հարցնում սրան-նրան. «Բա սա ի՞նչ տառ է: Իսկ սա: Իսկ սա»:—Իսկ խօսք կազմելը: Երբեմն նա մինչև անգամ կաշում էր գիւղի կարգացող երեխաներին: Պատահում էր, որ ծերունուն ծաղր էին առնում, կշտամբում, ամաչեցնում... Իսկ նա կասես ուխտած՝ անվախ կերպով առաջ էր գնում՝ իր նպատակին հասնելու համար:

Շուտով ծերունի Գաւրիլը գտաւ իր համար մի համբերատար և ժրաջան վարժապետ: Դա մի խաղաղ, ընկճւած ջահել տղայ էր՝ Շիլ-Իգնաշկա անունով: Նա ինքն էլ շատ սիրում էր գիրք ու գրագիրտութիւն և սիրով բաժանում էր իր գիտցածն ուսման ու լոյսի կարօտ Գաւրիլի հետ: Ծերունին և պատանին ծածուկ հաւաքւում էին և ջանասիրութեամբ կարդում: Վատ էր լինում նրանց համար, երբ Ուրիանա տատը գըտնում էր նրանց կարգալիս... Բռնկում էր ամպրոպը, և ամպը գոռում երկար, անդադար...

Դ.

Զ. գիւղի փողոցի մէջ տեղը մի հասարակաց ջրհոր կար: Գիւղացիք անւանում էին նրան աղբիւր: Այդ հորի ջուրը շատ պատուական էր, և այստեղ ամբողջ օրերով գալիս էին ջուր տանելու: Կանայք առանձնապէս սիրում էին աղբիւրը գալ: Այդտեղ նրանք չարախօսում էին սրան-նրան, բամբասում, գանգատւում իրանց գործերի մասին, հաղորդում էին միմեանց նորութիւններ, պարծենում նոր հանդերձներով, բաժանում և՛ ուրախութիւն և՛ վիշտ: Աղբիւրի մօտ իմացւում էին գիւղական բոլոր գործերը, աղբիւրի մօտ երբեմն տեղի էին ունենում գիւղացոց մէջ վէճերի քննութիւնները:

1002
6932

Մի անգամ ձմեռը, մի պայծառ և ցուրտ օր, ջրհորի մօտ հաւաքւեցին մի խումբ կնանիք: Այդտեղ կային երկու ուրախ, դեռահաս շատախօսներ՝ Վարին-կան ու Կատինկան, մի անապուէն պառաւ կին՝ Աֆիմիան, զինուորի ալրի Դարեան և ուրիշները: Երբ ջրհորին մօտեցաւ պառաւ Ուլիանան դոյլերն ուսերին, բարձրաձայն խօսակցութիւնը, կասեա թէ յանկարծ, կտուեց և ամենքը լռեցին: Միայն ջահել Վարինկան քրքջաց:

— Ի՞նչ ես ծիծաղում: Երևի սկեսուրդ քիչ է շըշ-պուել,— պարկը բաց արաւ նրա վրայ Ուլիանան:

— Քո դառն աշխատութեան վրայ եմ ծիծաղում, Ուլիանա տատի,— վիրաւորական ձևով պատասխանեց յանդուգն ջահել Վարինկան:

— Իմ վրայ, աղաւնեակ, աւելորդ է ծիծաղել... վրաս նաշխեր չըկան նկարած: Դեռ ես շատ ջահէլ եմ՝ ուրիշների վրայ խնդալու համար... ճանաչիր քեզ, քեզ ախպէս պահէր, որ վրադ չըծիծաղեն:

— Երբ խնդալու բան կայ, տատիկ, ծիծաղելը մեղք չէ: Լսել ենք, որ քո ծերունին կատարեալ գրա-գէտ է դարձել,— մէջ ընկաւ սև յօնքերով, չաղ, կար-մրաթշիկ, արրեշումի աղլուխը գլխին ջահել Կատին-կան:

— Քո գործը չէ, աղաւնեակ, պառաւ մարդկանց վրայ ծիծաղելը: Իմ ալետրը ձեզանից հարցնելու չէ եկել և ձեր պատին երբէք չէ դիպել... Գրագէտ է դա-ռել իր յիմարութեան երեսից: Դու էիր պակաս, որ մեզ վրայ ծիծաղես:

Ջահելը կպաւ Ուլիանայի ամենացաւոտ տեղին: Պառաւ բարկութեամբ շրխկացրեց դոյլերը գետին և սկսեց իջեցնել վեցթեւեան թուղ ջրհորի մէջ: Կնանիքը դոյլերը ուսերին դրած գնացին փողոցն ի վեր: Երկու

ջահելները բարձր խօսակցում էին՝ ընդհատելով մէկը միւսին և ուրախ-ուրախ ծիծաղում:

Ուլիանային մօտեցաւ Աֆիմիան և, կռնալով աւանջին, փսփսաց խորհրդաւոր կերպով:

— Լսիր, Ուլիանա ջան, ախր քեզ վրայ ցաւե-լուցս եմ ասում... Խնչ պէտքս է կանանց դատաւճիռ-ները լսել... Ես ախպէս ի դէպ. նրանք քո ծերունուն այստեղ բամբասում էին:

— Ի՞նչ է արել նրանց իմ ծերունին... Կարծեմ, ոչոքի չի թալանել, չի վիրաւորել,— ասաց սուր կեր-պով Ուլիանան՝ լցնելով դոյլերը:

— Լսիր, Ուլիանա ջան, ինչ են ասում մարդիկ նրա մասին:— Տեսել են նրան քաղաքում, բազարում, լրագիրները ձեռքին... Իսկ յետոյ տեսել են կայարանում:

— Հը, ի՞նչ կայ ո՞ր... Քաղաքում նա չորացրած սովոն է վաճառելիս եղել... Էլ ի՞նչ կայ որ... Ո՞ւմն է նա խանգարել այնտեղ:

Ուլիանան ինքը հետաքրքրւում էր և պատաս-խանի սպասում: Իսկ անապուէն Աֆիմիան՝ որ նրան լաւ ուսումնասիրել էր, լուռ էր և գլուխը կախած տարուբերում էր:

— Էլ ի՞նչ էր անում իմ ծերունին կայարանում,— արգէն մեղմացած, առանց կրքի հարցրեց Ուլիանան:

— Մէկ էլ... Որպէս երկաթուղի՝ գնում է, իսկ ե-րեխաները վազում են նրա ետևից ու պոռում...

— Հապա իմ ծերունին ի՞նչ է անում,— անհամբեր, կամաց-կամաց բարկանալով, հարցրեց Ուլիանան:

— Երեխաները, պատանիները, բոլորը կանչում են, խնդրում են լրագիրներ... Եւ շատ են շարտում նրանց համար երկաթուղուց...— շարունակեց Աֆիմիան:

— Իսկ իմ ծերունին,— ախպէս անդ կերպով

հարցրեց Ուլիանան, որ նրա ուսերին դողդողացին ջրով լիքը դոյլերը:

—Ասում են՝ քո ծերունին էլ միենոյնն է անում: Տեսել են նրան... Տղոց հետ ընկնելը, ընկերանալը ամօթ է... Հէնց որ ճանապարհից մի քիչ դէն է գնում՝ կանչում է. «լրագիր տւէք»: Նրան էլ են շարժում երկաթուղուց... —ասաց, յուզւելով, Աֆիմիան:

Ուլիանա տատը յանկարծ սարսափելի բարկացաւ: Նա ամբողջովին դողաց, և նրա աչքերը բարկութիւնից շողողացին:

—Սուտ են ասում... Սարքում են... Ձեմ հաւատում ես, — պոռաց նա: — Նա չի գնալ ալդպիսի բանի: Իր ձեռքը չի մեկնիլ որպէս մուրացկան... Կրքից կուրացած են խօսում... Իսկ դու քաւթառ կանանց բամբասանքներին ականջ ես դնում... Քեզ հետ խօսել անգամ չեմ ուզում:

Ուլիանան կատաղած՝ դոյլերը չրխկացրեց միմիանց ու շարունակեց իր ճանապարհը: Իսկ Աֆիմիան մնաց հորի մօտ՝ ջուր հանելու և ճերմկած գլուխը տարուբերելով ասաց.

—Ո՛հ, ինչպիսի՜ բնաւորութեան պառաւ է... Մի խօսք անգամ չի լինում ասել նրան... Պատրաստ է իւրաքանչիւրին կուլ տալու... Նրա ծերունին խելացի մարդ չէ:

Այդ օրը Ուլիանայի խելքը գլխին չէր. նա քրքրում էր իւրայիններին, բարկանում էր, պոռում էր թէ թոռնիկների և թէ հաբսի վրայ, իրար էր զարկում գործիքներն ու պտուկները: Եւ անհամբեր սպասում էր իր ծերունի Գաւրիլին՝ դիմաւորելու իր ուզածին պէս: Յայտնի չէ, թէ ինչու նրան թւում էր զարհուրելի, անհաւատալի, որ իր ծերունին կանգնել է ձեռքը պարզած իրան համար խիստ առեւի լրագրի համար,

Ծերունի Գաւրիլը վերադարձաւ քաղաքից տուն արդէն երեկոյեան դէմ, մրսած, ձեռն տակ կորած: Հազիւ էր իրան գցել խրճիթը, ետեից մտցնելով ցըրտի մի մեծ քուլայ, որ պառաւը ամբողջովին զինւած, յարձակեց նրա վրայ:

—Ի՞նչպէս են քո անամօթ աչքերը նայում լոյսին: Ձէ՞որ տեսել են քեզ կայարանում մարդկանց հետ: Ի՞նչպէս ոտքերդ հասցրին քեզ այստեղ: Ի՞նչպէս դու մտար այստեղ:

—Ի՞նչ կայ որ: Ի՞նչ բզէզ է մտել կրկին ուղեղիդ մէջ, — հարցրեց մեղմ կերպով ծերունին՝ բանալով երկայն գօտին:

—Ո՛հ, առակ չէ... այլ մարդիկ տեսել են... Եւ իմ աչքերը ծակում են... Ամօթ քեզ, մեղադրում են, ծաղրում են, — պոռաց Ուլիանան՝ աւելի ու աւելի կատաղելով:

—Ի՞նչ են տեսել մարդիկ: Ի՞նչ է, գողութիւն եմ արել, կամ հարբե՞լ եմ, կամ գժութիւն՝ արել:

—Մարդիկ ամեն բան տեսել են... Բոլորը զիտեն... Մարդկանցից չես կարող ծածկւել, — պոռում էր Ուլիանան: — Տեսել են, ինչպէս դու՝ մուրացկանի նման՝ կայարանում կանգնած լրագիր ես խնդրել... Տեսել են... Այո՛, ո՛ւ... ո՛ւ... ո՛ւ... Ալեոր զրազէտ: Չես էլ ամաչում: Փոխանակ տանը գործ անելու... սա լրագիրների համար... կայարան է գնում...

—Ահա և կնիկ — ասաց ծերունին՝ գլուխը տարուբերելով: — Մարդը եկել է մրսած, սառած, 30 վերստ հեռաւորութիւնից, մի կտոր հաց տար ուտելու... Դեռ սա քրքրում է մեզ:

Գաւրիլը վերցրեց իր քուրքը և բարձրացաւ վառարանի վրայ, որտեղից նայում էին վախեցած թոռնիկների ղէմքերը:

Իսկ Ուլիանա տատը նորից կշտամբելով, անիծելով շրխշրխկացնում էր գդալներն ու թասերը և

սեղան պատրաստում: Վերջապէս անհղ ձայնով նա կանչեց.

—Ընթերցելու եկէ՛ք:

Երբ մի շաբթից յետոյ Գաւրիլը պատրաստուում էր քաղաք տանելու մի քիչ վարսակ և չորացրած սոկոն՝ վաճառելու համար, Ուլիանան նրա հետ քաղցր խօսեց.

—Ծերուկ, լսիր ինձ, ժողովուրդին քեզ վրայ մի խօսացրու և մեզ էլ ամօթահար մի անիլ: Զրմտածես էլի լրագիրներ մուրալու:

—Ահա թէ ինչ մտածեց էլի... Ինչքո՞ւ է պէտք ախր լրագիրը. կարդալ չըզիտեմ, գլանակ չեմ ծխում:

—Կարդալ չըզիտես, բայց էլի միշտ լրագրի վրայ ես նայում... Բոլոր տղերքը վրադ ծիծաղում են...

—Ուզեցի սովորել, ճիշտ է, բայց որ երկպառակութիւններ ու կռիւներ ես սարքում...

—Մի՞թէ ծերունիները գիր էին սովորում... Ո՞րտեղ տեսնւած բան է... Միայն ամօթանք... Ախր ծեր մարդու լայեղ բան է... Իսկ տան գործերը երեսի վրայ ֆնում են:

—Հէնց ես ինքս Անդրիւշայի ու Դմիտրիի մասին կարդացի և ամեն բան իմացայ:

—Քո գործը չէ: Առանց քեզ էլ բարի մարդիկ կըկարդան և ամեն բան կըպատմեն:

—Սիրտս չի համբերում... Յանկանում եմ ամեն բան իմանալ... Ուղղակի հոգիս ցաւում է, շարունակ տանջւում...

Ուլիանա տատը նորից բարկացաւ և պոռաց ոչ-իր ձայնով.

—Դէ որ այդպէս է, անգործ ծերունի, եթէ դու գնացել ես էլի կայարան լրագիրներ խնդրելու՝ ես քեզ միանգամից կուտեմ... Դու կարծում ես թէ ես քո տեղ միշտ պիտի աշխատեմ՝ և՛ ջուր կրեմ, և՛ փայտ բե-

րեմ... Իսկ սա՛ աղայի պէս՝ լրագիր կարդայ... Էլ չըլինի այդպիսի բան, չըլինի և չըլինի՛:

Իսկ ծերունին շուտով դուրս եկաւ խրճից և գլուխը տարուբերելով փնթփնթաց.

—Կնիկ է հա՛: Ահա քեզ կնիկ:

Երբ գնացքը անցնում էր կայարանի մօտից, երիտասարդների մի խումբ՝ նայելով վագօնի լուսամուտից՝ նկատեց ծերունուն, որը երկնցնելով ձեռքը կանչում էր. «Տէ՛ք լրագիր... Լրագիր... Լրագիր»...

Լուսամուտից ցած թռան լրագիրներ: Եւ երիտասարդ անցորդներն ուրախ-ուրախ բարեւում էին, զլխով անում. «Ահա քեզ, պապիկ-ջան, մտաւոր հանց: Կերակրւի՛ր նրանով...»:

Ե.

Անցաւ մի ամբողջ տարի: Դա մի ծանր, պատերազմի վերջին տարին էր. ժողովրդական յուզումների, առաջին Պետական Դումայի հրաւերի, ժողովի և ամեն տեսակ յոյսերի ու ակնկալութիւնների ժամանակը:

Ծանր էր կեանքը գիւղերում. պատերազմից յետոյ շատերը դեռ ևս չէին արժանացել իրանցմիակ աշխատաւորների տեսութեանը: Զասլուխովիէ գիւղում, Անտիպովների ընտանիքում չըզիտէին՝ հոգեհանգիստ թէ մաղթանք կատարեն իրանց որդու և փեսայի համար. Գաւրիլն ու Ուլիանան չէին կարողանում մի

բան հասկանալ՝ ողջ եւն թէ ոչ իրանց որդին ու փեսան: Մէկ ասում էին, որ սպանւած են, մէկ իբր թէ ողջ են, մէկ իբր թէ վերադառնում են: Կեանքը գիւղում առաջւայ պէս էր ընթանում: Առաջւայ նման ամենքը դիմում էին տպագրական խօսքին, ամենքին

յուզում էր ամենափոքր լուրն անգամ: Ուլիանան առաջւայ նման հետամուտ էր լինում իր ծերունուն լրագրողների առիթով, բռնում էր նրան կամ աշխարհ տեսած մարդու՝ Իգնատիի հետ, կամ Շիլ-Իգնաշկայի, կամ ուրիշ տղոց հետ, և քրքրում էր նրան, միան ուտում, համարելով որ ծեր մարդու համար կարգաւ սովորելը ամօթանք է և խայտառակութիւն, երբ փայտը կտրուտւած չէ, ջուր չէ բերւած և ցանկապատը քանդւել է:

Աշնանը մի երեկոյ պառաւ Ուլիանան ջրում էր բանջարանոցը: Տների ետեի ճանապարհով, երեկ քաղաքից վերադառնալիս, անցնում էր երկու սայլ: Մի սայլի վրայ նստած էր տարիքն առած մի գիւղացի՝ լայն շէկ մօրուբով: Հաւասարւելով Ուլիանայի բանջարանոցին՝ գիւղացին կանգնեցրեց ձին և կանչեց պառաւին.

—Ուլիանա, այ Ուլիանա, մի այս կողմն արի:

Պառաւը սրբեց գոգնոցով իր հողոտ ձեռքերը և մօտեցաւ ցանկապատին: Մի տարւայ քաշած տանջանքների, ցաւերի ու դարդերի ազդեցութեան տակ՝ նա աւելի ևս չորացել ու կորացել էր, սակայն շարժումները առաջւայ պէս կենդանի և ժիւր էին, աչքերը առաջւայ նման լի հոգսերով ու մտածումներով:

—Ի՞նչ տեսած լինեմ այսօր, Ուլիանա... Գո ծերունին կարգաւ է սովորել: Քեզ ուղիղն եմ ասում: Նա բազարում լրագիր էր կարդում: Աստուած է վկայ... Իսկ նրա շուրջը ժողովուրդը խմբւած լսում էր...

—Լաւ չէ, Սիմէօն Պետրովիչ, մեզ ծաղրելը... Առանց այն էլ սիրտս մաշւած է: Դու ծանրաբարոյ մարդ ես, իսկ այդ տեսակ կատակներ ես անում:

—Ես կատակ չեմ անում, Ուլիանա: Ում ուզում ես՝ հարցրո՛ւ: Եւ նոյնիսկ մեր գիւղացիք տեսել են մի գնեստան մէջ լրագիր կարդալիս: Եւ դրա համար ժո-

դովաւորը նրան փող էր տալիս... Բոլորը չէին հաւատում, զարմանում էին...

Ուլիանա տատը կատաղեց:

— Դու կատակ ես անում, Միմէօն Պետրովիչ: Իմ ծերունին ծնւած օրւանից գինեւորուն մտած չէ: Ասենք դրա համար գումար էլ չունի:

— Ծիծաղելի պառաւ ես դու: Առաջ չէր գնում, իսկ հիմա ընթերցանութեան համար փող են վճարում... Գինեւորուն չի գնում խմելու, հարբելու համար:

— Կարգաւ էլ չըզիտէ նա... Սուտ ես ասում դու: Երեխաների հետ միմոսութիւններ էր անում... Ախր ծերունին կարող է կարգաւ սովորել... Դատարկ բան է... Հէնց այնպէս դուր տեղը լրագիրը...

— Ահա քեզ դատարկ... Սովորել է ե կարդում է... Որքան էլ դու նրան կշտամբէիր, անիծէիր՝ նա էլի իրն էր շարունակում և կարգաւ սովորել է: Մինչև անգամ մեր գիւղացիք զարմացել են: Գուցէ նա մեր գիւղում էլ կարդար, եթէ քեզանից չըվախենար:

Գիւղացին մտրակեց ձիուն և սայլը շարժեց:

— Կուգես՝ հաւատա, կուգես՝ մի հաւատա... Մի բան, որ դա հրաշք է, և ես ինքս իմ աչքերով տեսայ:

Ուլիանա տատն այնպէս էլ կանգնած մնաց ցանկապատի մօտ՝ ինչպէս մեխւած: Նա կորցրեց իրան և մտածում էր՝ ինչ անէր հիմա իր տղամարդուն և ինչպէս վարէր մի մարդու հետ, որն արդէն դուրս է եկել հնազանդութիւնից:

Երբ նրա ծերունին շուտով երեսց հեռից փողոցում, Ուլիանա տատը դաժան դիրք ընդունեց: Բայց ծերունին գալիս էր արագ՝ ձեռքով շարժումներ անելով. մի ձեռքում բռնած մի կապոց դառան մորթիներ,

իսկ միւսում՝ մի ծրար սև թղթի մէջ: Գաւրիլն արտասովոր պայծառ դէմք ունէր:

— Էդ ինչ ես անում, Գաւրիլ, հիմա էլ գինեւորուն ես չափչփում, — յարձակւեց ծերունու վրայ Ուլիանան՝ դուրս պրծնելով բանջարանոցից:

Բայց այս անգամ Գաւրիլը չըվախեցաւ իր պառաւից:

— Մի լսիր, պառաւա... Ես ինքս նրա՝ Անդրիւշայի մասին կարդացի...

Պառաւը ընդհատեց.

— Սուտ է: Ինչ ես այնտեղ կարդացի... Երբ դու կարդալ էլ չըզիտես, — արդէն ինչ-որ ընկճած ձայնով ասաց Ուլիանան:

— Գնանք շուտով խրճիթ... Բոլորը կիմանաս:

Ծերունին շտապեց:

— Է՛յ, Աննուշկա, հարս... մանկիկներ, եկէք այստեղ: Այստեղ բոլորը գրւած է: Այսպէս էլ ասւած է. «Անդրէյ Գաւրիլով Սվիստունով, զինոր Զարայսկի գնդի»:

— Դէ՛հ, կարգա՛, կարգա՛ շուտով, — ասաց Ուլիանան, կանչելով: Գաւրիլի ձեռքերը դողում էին, երբ նա բաց էր անում լրագիրը: Նա սկսեց կարդալ գանդադ, կանգ առնելով՝ ուշադրութիւն դարձնելով տառերի վրայ: Բայց և այնպէս նա կարդում էր պարզ, այնպէս որ բոլորը կարելի էր հասկանալ:

Ահա թէ ինչ կարգաց նա.

«Այսօր զարայցիները՝ յարձակում գործելով, հանդիպեցին գաօլեանի *) մի անծայր դաշտի: Երբ

*) Գաօլեանը բոյս է, առաջին հայեացքից շատ նմանող սիմֆլըրի: Հասնում է երբեմն 2 սաժէն բարձրութեան: Բնում է Մանջուրիայում, Չինաստանում և Կորէայում:

առաջին շարքերն ընթացան այդ բոյսերի երկայնութեամբ, որոնց մէջ այժմ թաղնում են մինչև անգամ ձիաւորները, այնպէս որ յուրանների արանքից երեւում են միայն մեր կազակների նիզակները, զարայցիների դէմ կրակ է բանում դարան մտած զօրամասը: Ըմբռնելով նրա ուղղութիւնը, երկրորդ վաշտի զինւոր Անդրէյ Գաւրիլով Սվիտոսենովը միքանի ընկերների հետ, անցնում է դարանը և, չընայելով որ ճապօնացիները երեք անգամ աւելի էին, անվախ կերպով յարձակեց թշնամու վրայ: Կռիւր գաօլեանում կարճատե էր: Անակնկալ պաշարւած թշնամին՝ կորցնելով մեծ թւով իւրայիններից, փախաւ: Սվիտոսենովն էլ իւրայիններով հետամուտ եղաւ նրանց այնպէս, որ դուրս եկաւ մեր գլխաւոր գրոհ տեղը զօրամասերի մօտ: Երեկոյան սպարապետը՝ շնորհաւորելով ջոկատին՝ առաջ կանչեց հերոս զինւորին և պարգեւեց նրան քաջագործութեան համար զինւորական Գէորգի շքանշանը»:

Ուլիանա տատը և Աննուշկան լաց էին լինում ու երեսներին շարունակ խաչ անում:

— Կենդանի է, կենդանի է Անդրիւշան, — ուրախութիւնից իրան կորցրած պնդում էր Ուլիանան:

Շուտով Գաւրիլի խրճիթը ծայրից ծայր լցւեց ժողովուրդով: Ծերունին կրկին և կրկին ստիպւած էր կարգալ և՛ Անդրէյի, և՛ Իւանի, և՛ Կուզմա Իգնատովի մասին...

— Տէր իմ, և ի՞նչպէս դու, պապի ջան, կարդալ սովորեցիր, — զարմանում էին պառանքերն ու երիտասարդները՝ շրջապատելով ծերունուն:

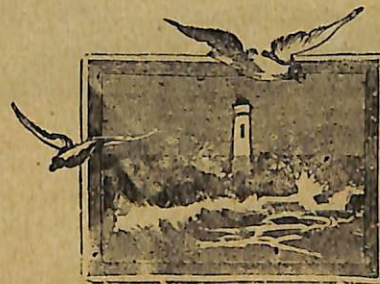
— Այո... Արդէն մեղանչել եմ... մեղանչել եմ պառաւիս դէմ... Բոլորը նրանից ծածուկ, կամացուկ... Բարկանում էր նա շատ... Ես ինքս զարմանում եմ՝

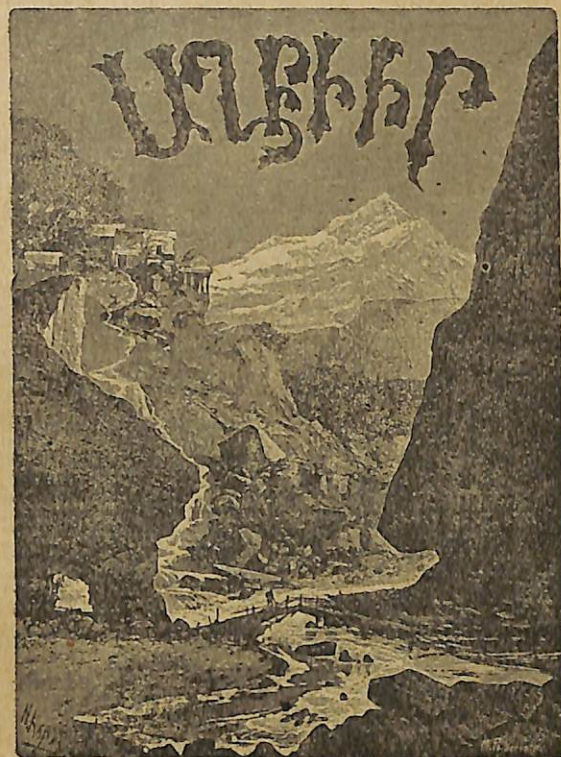
ինչպէս յաղթեցի գրին... Բոլոր ժամանակ կուգէի իմանալ որդուս՝ Անդրէյի մասին: Սիրտս չէր համբերում... Հիմա, երբ կարդում եմ, թեթեւ է: Քիչ առաջ մինչև անգամ կարդալուս համար փող վաստակեցի, երեխաների համար գառան մորթիներ առի, իսկ տնեցոյց համար՝ տառեխ:

Ծերունին պատմում էր ու շարունակ երկիւղով նայում իր պառաւի վրայ:

Սակայն Ուլիանան զինուել էր լուսթիւնով, չէր բարկանում ու չէր կշտամբում, միայն մտազբաղ ժողովում էր ինչ-որ խրճիթում:

Այն ժամանակից յետոյ, ասում են, ծերունի Գաւրիլին միշտ ստիպում են կարգալ գիրք կամ լրագիր: Իսկ բազարում հետաքրքրողները մինչև անգամ վճարում են իրենց վաստակած գրօշները: Ծերունին սիրով է կարդում, առանց դէմ առնելու, դանդաղ, բայց հասկանալի, ինքն է ճարում լրագիրներ: Միայն ձեռագիր չէր կարդանում կարգալ և ի ցաւ գիւղացիների անկարող է գրել և կարգալ նամակներ:

Դպրոցական աշակերտուհիների և աշակերտների համար տարեկան մեկ թուր.:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0386671

11.591

ՇԱՐՈՒՆԱԿԻՈՒՄ Է

Անրկայ 1909 թ. բաժանորդագրուելունը

XXXXXX
ՏԱՐԻ

ԱՂԲԻԻՐ

XXXXXX
ՏԱՐԻ

ԵՒ

XXX

ՏԱՐԱԶ

XXXX

ՊԱՏԿՐԱԶԱՐԴ ԶԱՆԴԵՍՆԵՐԻ

Պրէմիաներն են՝ 1) ՎԵՆՓԸԻ ԻԶՄԻՐԼԵՆ, մեծագիր 18 գոյնով պատկեր, 2) ԳԵՂԱՓՆՔԻԿ, 3) ԱՌՈՂԶԱՊԱՀ, ԱՊԱՌԻԿ ԿԱՍ ՄԱՍ-ՄԱՍ ՎՃԱՐԵԼՈՒ ՊԱՅՄԱՆՈՎ, ԲԱԺԱՆՈՐ-ԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԶԷ ԸՆԴՈՒՆԻՈՒՄ:

Լոյս տեսնող № №-ի քանակն ու ծաւալը կախումն ունեն վճարող բաժանորդների քանակից:

Պրէմիաներն ու յաւելածներն ենթարկուում են փոփոխութեան:

Աշխատակցում են մեր և եւրոպական անւանի մատենադիրներ, բանաստեղծներ, գեղագէտներ, արւեստագէտներ, մանկավարժներ, հրապարակախօսներ, լրագրողներ: Պատկերների կլիշէները պատրաստւում են բացառապէս եւրոպայի նշանաւոր գործարաններում: Տպագրւում են ընտիր թղթի վրայ, իւրատրաստիծնի մրով, նոր տառերով և իրանց թանկագին պրէմիաներով ու յաւելածներով հրապարակի վրայ չունեն մրցակից:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ ԱՂԲԻԻՐ 3 ռ. (արտասահման 5 ռ.) ՏԱՐԱԶ 6 ռ. (արտասահման 10 ռ.), Աղբիր-Տարազ պրէմիաներով, յաւելածներով 10 ռ. (արտասահման 18 ռ.):

Հասցէն՝ Тифлис, Редакция „А Г Б Ю Р“ կամ „ТАРАЗ“ Tifis. (Caucase) „А Г Н В У Р“ կամ „ТАРАЗ“.

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ ՏԻԳՐԱՆ Դ

891.71

2-90